UITTREKSELS UIT TIJDSCHRIFTEN.

Heidelberger Jahrbücher der Literatur. 1854. 8^{es} Doppelheft, Mai u. Juni. (Vervolg van *Mnem.* IV. 292). N°. 26. S. 414. *F. Ritschl, T. Macci Plauti Comoediae.* T. II. *Stichus, Pseudulus, Menaechmi, Mostellaria.* Uitvoerig verslag van Kayser; vgl. over T. I, Prolegomena, Trinummus, Miles Gloriosus en Bacchides *Heidelb. J.* 1849. S. 346 vlgg., 1850. S. 592 vlgg. K. zal ook over Pseudulus en Stichus zeer weinig zeggen, omdat hij over deze stukken reeds gesproken heeft bij gelegenheid zijner aankondiging van den Plautus van Fleckeisen in de *Münchn. Gel. Anz.* 1851, p. 729 sqq. De Pseudulus is in de hss. het best bewaard, en het weinige dat vroeger verward was heeft R. grootendeels hersteld. De Stichus is niet veel meer dan een fragment; jammer, want de losse stukken zijn aardig, het blijspel, van het jaar 553 = 201, behoort tot den oudercn tijd van Plautus waaruit wij juist niet veel hebben, en de beroemde Codex Ambrosianus is hier betrekkelijk zeer volledig. De Menaechmi zijn nog veel ouder dan de Stichus, van het jaar 538 = 216; de tekst is veel meer bedorven dan in den Pseudulus, hoewel beter dan in Stichus en Mostellaria. De Cod. Ambr. verraadt dikwijls het bestaan van groote gapingen, evenwel zonder die aan te vullen, waarvan voorbeelden kortelijk worden aangehaald. Op andere plaatsen blijkt hetzelfde uit de onvolledigheid van den zin; deze voorbeelden bespreekt K. eenigzins uitvoeriger, en voegt er bij, dat ook bij vs. 243, 739, 1040 de zamenhang niet voldoende is. Vs. 243 moet tegen R. behouden worden, de omzetting der vss. 729—741 die R. van Ladewig (*Philol.* I. 298 sq.) had overgenomen is foutief, en vs. 1040 moet vervallen, in plaats dat daar eene lacune moet worden aangenomen. (De tekst van Plautus, gelijk bekend is, heeft zoo veel geleden dat het aanwenden van zoo krachtige middelen niets *a priori* tegen zich heeft). Vs. 604—643 zijn zelfs 40 verzen verzet, die eerst volgens R. eene verstaanbare zamenspraak vormen, en hetzelfde vertoont zich op meerdere plaatsen. Nu worden nog eenige verbeteringen van R. genoemd en daarna eenige vermoedens van K. kortelijk gemotiveerd. De tekst der Mostellaria is verschrikkelijk bedorven, alle soorten van fouten komen daarin voor. De Cod. Ambr. bewijst ten minste het bestaan van meerdere groote gapingen, zelfs waar men ze vroeger niet vermoedde; buitendien is de orde der verzen dikwijls verward, ook de orde der bladen; een en ander wordt veelal door den Ambr. hersteld, maar het blijkt toch, dat vele dezer fouten reeds in dit oudste hs. zijn binnengeslopen. De kritiek is geheel op de hoogte dezer buitengewone moeijelijkheden geweest. Daarvan worden voorbeelden aangehaald, als uitschieten van invoegsels, en veranderingen van enkele woorden. Fleckeisen heeft veel bijgedragen tot de verbetering dezer vier blijspelen.—

N°. 28. S. 441. *W. Wachsmuth, Geschichte der politischen Parteiungen alter u. neuerer Zeit*, 1er *Bd. Alterthum.* Korte, eenigzins excentrische aankondiging. — S. 444. *J. von Gumpach, Abriss der Babyl.-Assyrischen Geschichte.* »In diesem kleinen Buche ist eine Fülle von theologisch-mythologischen, geo»graphisch-ethnographischen und chronologisch-historischen Nachrichten, For»schungen u. bald gewissen, bald muthmasslichen Endergebnissen niedergelegt. Ref. (Kortüm) »nicht hinlänglich vertraut mit den orientalischen, theilweise »vorsündfluthlichen Alterthümern, fühlt daher hier bei aller Achtung vor jener »an Stoff u. Gelehrsamkeit wachsenden Disciplin keinen Beruf zur eigentlichen »Kritik u. begnügt sich desshalb nur mit dem einfachen Hinweis auf den In»halt u. etlichen gelegenheitlichen Anmerkungen." — N°. 29. S. 459. *G. Seyffarth, Untersuchungen über das Geburtsjahr des Herrn, u. die Zeitrechnung des A. u. N. Testamentes.* Recensie van J. v. Gumpach. »In einem Sinne »wird das Buch stets merkwürdig bleiben, u. seinen dauernden Werth behal»ten; als ein Spiegelbild der Verirrungen, denen der gelehrte Verstand aus»gesetzt ist." — N°. 30. S. 474. L. Tross, in Cassiodori *Variarum libros 6 priores Symbolae criticae.* Naar een Leydsch hs. der 12e eeuw. Prijzende aankondiging. — Ibid. *R. Lehmann, (Xenophons) Schrift v. Staate der Lacedaemonier u. die Panathenaische Rede des Isokrates.* Het eerste werkje is na den slag bij Leuktra door eenen leerling van Isokrates geschreven, waartegen dan deze, trouwens jaren later, het tweede als tegenschrift opgesteld zou hebben. Hoe onverwacht L.'s uitkomst ook is, hij heeft met zorg en onpartijdigheid geschreven. — S. 476. *Neueste Sammlung Gr. u. R. Classiker, verdeutscht.* 1e *Lieferung. Aeschylos v. Donner*, 1er *Bd.* Dit deeltje bevat de Orestie, welke D. even voortreffelijk heeft vertaald als reeds vroeger Sophokles en Euripides. — S. 479. Vijf schoolboeken van *C. F. Schnitzer, Chrestomathie aus Xenophon*, 2e uitg. met een woordenboek; dit afzonderlijk; *Chrestomathia Xenophontea; Explicatio grammatica* daarop, en *Chrestomathia Herodotea.* Prijzende aankondiging. Het doel der Chr. Xen. is in te leiden tot de Grieksche taal gedurende het zuiverste tijdvak. Het boek kan tusschen het 1e en 2e deel van Jacobs' bekend leesboek worden gebruikt. De Latijnsche uitgaaf is geschied ten behoeve der buitenlandsche scholen. Als spraakkunsten wordt vooral op die van Buttmann, Rost en Matthiae verwezen. De Chr. Herod. is op raad van Baiter bijgevoegd; zij bevat de gebeurtenissen van de eigenlijke Perzische oorlogen.

Heidelb. Jahrbb. 4es Doppelheft, Juli u. August. N°. 31. S. 487. *Schriften v. Römer-Büchner, Braun, Seidl. u. J. Becker (in Frankfurt a/M.) über den Dolichenus-Cult.* Overzigt en verslag door den laatsten schrijver. Dolichenus is een god wiens naam en vereering van de stad Doliche in Kommagene afkomstig is; zijn dienst schijnt vooral door Aziatische troepen in Romeinschen dienst verspreid te zijn; de meeste monumenten, zoo plastische als opschriften, vindt men te Rome zelve en te Heddernheim niet ver van Homburg. De godheid is een Jupiter, evenwel met sommige kenmerken van den Perzischen Mithras. — N°. 32. S. 497. *G. B. de Rossi, I fasti municipali di Venosa restituiti.* Verslag van A. W. Zumpt te Berlijn. De *fasti municipales* over de jaren 34—28 v. Chr. (Mommsen, Inscr. Neap. n. 697) zijn volgens Theod. Mommsen te Venusia gevonden en te Napels in het Castel Capuano bewaard; volgens Zumpt te Capua gevonden, en aldaar bewaard in het paleis van den hertog van Calabrie. Daarvan hangt nu ook af, of deze *fasti* op Capua betrekking hebben dan wel op Venusia. R. heeft dit werkje

geschreven als verdediging van Mommsens gevoelen, Z. erkent de gematigdheid van den vorm maar polemiseert tegen de stelling; ook komt hij tot het resultaat, dat R. niet bewezen heeft hetgeen hij wilde bewijzen. De strijd betreft vooral twee uitdrukkingen van Pighius en Muratori: de eerste zegt dat het stuk was *Capuae in castro apud ducem Calabriae*, en Muratori: *apud ducem Calabriae in castro Capuano*, voorts over een paar innerlijke en enkele uiterlijke redenen waaromtrent meermalen op de vorige polemiek verwezen wordt; daaronder neemt de toestand der hss. eene voorname plaats in. Immers het stuk is alleen uit hss. bekend; nu wil R. Mommsens stelling bewijzen, dat alle overige afschriften niet naar het origineel maar naar de copie van Fra Giocondo genomen zijn. Z. betwist het afdoende van R.'s betoog en geeft dan zelf een tegenbewijs; in het eerste gedeelte wordt de slordigheid van den verzamelaar Apianus besproken, die b. v. zelfs een *cameo* voor een kameel gehouden heeft. Het tegenbewijs bestaat in een uitvoerig bespreken der verzameling van den reeds genoemden Fra Giocondo, die kort vóór 1488 opgesteld werd en de opschriften bevat welke den hertog van Calabrie toebehoorden. — N⁰. 36. S. 576. *J. v. Hefner, das Römische Bayern; E. Kirchner, Thor's Donnerkeil; L. J. F. Janssen, Hilversumsche oudheden; Jahresversammlungen der kön. Gesellsch. f. nord. Alterthumskunde zu Kopenhagen*, 1848—52. Verslag van K. Wilhelmi. N⁰. 1 is eene derde veel verbeterde uitgaaf van een werk dat voor Romeinsche Archaeologie zeer gewigtig is. De inleiding behandelt het krijgswezen, de colonisatie door de Romeinen, godsdienst, overblijfsels betreffende het dagelijksch leven, en de Romeinsche munten, die juist het tijdvak van het Rom. keizerrijk beslaan en in grooten getale gevonden worden; daarna wordt uitgewerkt, welke verdiensten de geleerden en vorsten van Beijeren, vooral koning Lodewijk I, zich omtrent Romeinsch-Beijersche geschiedenis en archaeologie hebben verworven. Het werk zelf bevat »*Schriftmale*" en »*Bildmale*" in twee afdeelingen: de eigenlijke opschriften, t. w. godsdienstige, historische, en grafmonumenten, en stukken als ringen, lampen, tegels enz., eindelijk de munten; de overblijfsels der beeldende kunst zijn zoowel gewijd als ongewijd, ze bestaan uit standbeelden, bustes en reliefs; vooral komen vele reliefs voor op vierhoekige altaren: het beeld van Mercurius wordt onder de metalen godenbeelden het meest gevonden. Vele en doelmatige *indices* en 8 steendrukplaten verhoogen nog de litterarische waarde van het geschrift; overigens heeft Prof. v. Hefner dit schoone werk op eigen kosten doen uitgeven en wel door zijn eigen boekhandel. N⁰. 2 en 4 liggen buiten het bestek van dit tijdschrift. N⁰. 3 behandelt de bekende oudheden uit de steenperiode welke Dr. Janssen gedeeltelijk zelf ontdekt heeft, namelijk 15 van de 36 gevonden haardsteden, nadat de overigen reeds door een toeval waren gevonden. Ref. houdt ze voor offerplaatsen en niet voor haardsteden: het zijn vloeren van losse stukken kiezel, graniet of zandsteen, omgeven door lage muurtjes van soortgelijke steenen, zonder kalk: ze bevatten houtskolen, beenderasch van dieren (namelijk van runderen, geiten, honden en bovendien van bevers), en steenen gereedschappen, mesjes, bijlen, beitels, wiggen, slijpsteenen, kogels, pijlspitsen enz., maar volstrekt geen metaal. — N⁰. 39. S. 623. *F. S. Feldbausch, Griech. Grammatik zum Schulgebrauch*, 4e *Aufl.* Korte beoordeeling. Het is eene nieuwe uitgaaf van een goed en gewaardeerd werk, waarvan »die einzelnen" (zegge *vier*) »Auflagen sich immer rascher gefolgt sind"; daarom wil ref. slechts aanwijzen, in hoever deze nieuwe uitgaaf verbeteringen bevat en nog verder behoeft.

F. had te doen met de zwarigheid, dat eene nieuwe uitgaaf met vele verbeteringen het gebruik der oudere uitgaven van zijn boek op de scholen zou hebben bemoeijelijkt, daarom heeft hij slechts zooveel hoog noodig was veranderd, maar dit is dan ook meestal zooveel als verbeterd, in plaats dat het alleen zou wezen bijgevoegd, gelijk in zoo vele schoolboeken: dikwijls is iets overtolligs weggelaten. Het toenemen van het aantal bladzijden (20 meer op de 356) ligt voornamelijk aan het gebruik van eene grootere en schoonere letter: buitendien is een zaakregister toegevoegd, dat »geradezu nothwendig" is. Men zorge nu slechts, dat de nieuwe leerlingen in iedere school zich de nieuwe uitgaaf aanschaffen en zich niet met de oude behelpen. Overigens ware 't wenschelijk, dat bij de voorbeelden voor syntaktische regels altijd zoodanige werden gevoegd en ook uiterlijk door den druk onderscheiden, wier inhoud tevens verdient in het geheugen te worden geprent, hetgeen Campe in Mützell's Zeitschr. f. d. Gymn.wesen, Supplh. z. VII[ten] Jahrg. heeft uiteengezet. De *Metrische Anhang* bevat alleen de Heroische maat; ook de voornaamste maten van Sophokles zouden met voordeel kunnen worden opgenomen. Eindelijk wenschte ref. om praktische redenen niet het boek zelf maar een uittreksel tot gebruik op de lagere klassen, en spoort dus aan tot het maken van zoodanig excerpt. — N°. 40. S. 626. *F. Ritschl*, *Aeschyli Septem ad Thebas ex rec. G. Hermanni cum scripturae discrepantia Scholiisque codicis Medicei, scholarum in usum.* Kort verslag. Het is een afdruk van H.'s tekst; *scholarum* beteekent R.'s eigene voorlezingen aan de hoogeschool te Bonn. Voorts heeft R. nog verscheidene bijzonderheden bijgevoegd: de varianten van den Med. (of La.) en de scholien; de oudere scholien zijn door het teeken — van die der tweede hand onderscheiden, de correcties van Dindorf en anderen op de scholien worden door eene i (immo) aangewezen, en het noodige uit de Byzantijnsche scholien tusschen teksthaakjes [ ] bijgevoegd. R. houdt den Med. niet voor archetypus. (Zie evenwel *Mnem.* II. 352 volgg.). De collaties zijn ten getale van twee, die van Tycho Mommsen bij Hermann en die van C. Prien, van wien eene beschrijving van het hs. in de voorrede is opgenomen; terwijl na den afdruk nog eene collatie, die van Ribbeck, in handen van R. kwam, en de nog overgebleven twijfelachtige plaatsen vrij wel ophelderde (Ribbeck heeft juist die twijfelachtige plaatsen nagezien en geene volledige collatie gegeven). Ook heeft R. naar mededeelingen van denzelfden den *βίος Αἰσχύλου* met varianten en den *κατάλογος τῶν Αἰσχύλου δραμάτων* bijgevoegd. — S. 627. *A. Witschel*, *Σοφοκλέους δράματα für Schulen*, 7tes *Bändch.* *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ.* Aankondiging, zie *H. Jahrbb.* 1849. S. 159 volgg., 1852. S. 630. volgg. De inleiding wijst aan de verhouding van dit stuk tot den Koning Oedipus, voorts deszelfs inrigting, strekking, wijze van opvoering en zamenhang; daarna volgt de grieksche tekst naar de nieuwste bewerkingen, en de duitsche aanmerkingen, deze echter alleen op de moeijelijkste plaatsen. — S. 628. *C. E. Chr. Schneider*, *additamenta ad civitatis Platonicae libros X.* Gunstige aankondiging. — *W. Wiegand*, *Symbolae criticae ad Epistolarum, quae Platoni vulgo tribuuntur, secundam.* Aankondiging. W. heeft dit onderwerp reeds in 1828 in zijne diss. behandeld en kort daarna in eene Epistola critica aan zijnen leermeester Prof. Osann, trouwens in de Ep. den eersten brief, terwijl hij dezen tweeden in 't programma van het gymnasium te Worms bespreekt: men moet eerst over iederen brief afzonderlijk de vraag omtrent de echtheid uitmaken eer men een stellig algemeen oordeel kan vormen. Deze tweede brief kan wegens taal en inhoud niet echt zijn, hij is denkelijk te Alexandria geschreven,

zoo als vooral de plaats p. 312 E. bewijst, waarin reeds de kerkvaders eene zinspeling op de drieëenheid vonden. — S. 629. *A. Weise*, *Wörterbuch zu Arrians Anabasis*, *mit besonderer Rücksicht auf Eigennamen u. Sach-Erklärung.* Gunstige aankondiging. — S. 630. *G. A. Koch*, *Ciceronis Tusculanarum libri* V, 1es *Heft*, Lib. I en II. Gunstige aankondiging. Het boek stemt overeen met eene soortgelijke bewerking van den Laelius, vgl. *H. Jahrbb.* 1852. S. 797. De tekst is naar Trepder, voorts zijn de uitgaven van Orelli, Moser, Klotz, Kühner gebruikt, ook enkele korte aanmerkingen van Wolf en Klotz overgenomen: eene duitsche inleiding ontwikkelt algemeene punten, de duitsche aanmerkingen onder den tekst zijn exegetisch, vooral zakelijk exegetisch. — S. 632. *Gr. u. Röm. Classiker verdeutscht*, *Aeschylos v. Donner*, 2er *Bd.*, *Plutarch. v. E. Eyth*, *Plato's Phaedon v. K. Prantl. Uebersicht der Gr.-Röm. Philosophie v. K. Prantl.* Aankondiging, hoogst prijzend voor Donner, met meêdeeling van drie stukken, Prom. 435—470, Theb. 543—571, Pers. 359—405 (welke inderdaad allen lof verdienen), ook prijzend omtrent de vertalingen van Plutarchos en Platon. — S. 639. *J. F. Knapp*, *Röm. Denkmale des Odenwaldes*, 2e *Aufl.* Aankondiging van Bähr. Het werk betreft vooral den Rom. muur tegen de Germanen tot verbinding van Rijn en Donau, waaromtrent ook een aardig kaartje is bijgevoegd: 8 platen stellen gevondene overblijfsels voor, in 't bijzonder opschriften.

E. J. K.